

Parlement en Wetenschap

Factsheet HISTORISCHE BETREKKINGEN NEDERLAND– TAIWAN

Deze factsheet is tot stand gekomen in het kader van de samenwerking van de Tweede Kamer met De Jonge Akademie, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), de Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra (NFU), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), TNO en de Vereniging Universiteiten van Nederland (UNL).

8 mei 2023

Auteurs: dr.mr. Vincent K.L. Chang (Universiteit Leiden/LeidenAsiaCentre), Daan Kingma, LL.B. (Universiteit Leiden/LeidenAsiaCentre) en prof. dr. Leonard Blussé (Universiteit Leiden)

Inleiding

De vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van de Tweede Kamer heeft gevraagd om een wetenschappelijke factsheet waarin de historische relatie tussen Nederland en Taiwan beknopt wordt weergegeven en de belangrijkste kenmerken van deze relatie worden belicht. Deze factsheet beoogt hierin te voorzien. Gelijktijdig met deze factsheet stellen de auteurs ook een andere factsheet aan de commissie ter beschikking, die dieper ingaat op de positie van en de relatie met Taiwan tegen de achtergrond van het Nederlandse één-Chinabeleid.¹ Gelet op de inhoudelijke verwevenheid van de beide factsheets verdient het aanbeveling beide documenten in samenhang te lezen.

Belangrijkste conclusies

De kernpunten van deze factsheet zijn:

1. Regionale handel en strijd om (geo)politieke invloed lopen als een rode draad door de geschiedenis van Taiwan. China kan daarvan niet los worden gezien.
2. In de vroege tijd draait het de koloniale machten vooral om handel met en invloed op het Chinese vasteland. In de huidige tijd gaat het steeds meer om Taiwan zelf.
3. Tussen 1624 en 1662 legt Nederland (de VOC) de basis voor de economische ontwikkeling van Taiwan en voor grootschalige immigratie van Han-Chinezen naar Taiwan.
4. Vandaag behoort Nederland tot de belangrijkste economische partners van Taiwan. Ook op cultureel-wetenschappelijk vlak zijn er diepe banden.
5. Nederlanders hebben in aanzienlijke mate bijgedragen aan de totstandkoming van het moderne Taiwan en de Taiwanese identiteit.

Historisch overzicht

1. Taiwan onder Nederlands koloniaal bestuur (1624–1662)

De succesvolle expansie in de Indische archipel doet de VOC in het begin van de 17^e eeuw haar blik noordwaarts richten op China.² Na een mislukte aanval op Portugees Macao in 1622 wijkt de Hollandse expeditievloot uit naar de Penghu-eilanden (Pescadores) voor de kust van Fujian, om onderhandelingen te openen voor vrije handel met China. In 1624 worden de Nederlanders door een Chinese legermacht gedwongen

zich terug te trekken en vestigen een handelspost op nabijgelegen Taiwan, dat onder Europeanen bekend staat onder de Portugese naam “Ilha Formosa” (“mooi eiland”). Op Taiwan treffen de Hollanders een inheemse, Austronesische talen sprekende, bevolking en een gering aantal Chinese handelaren en vissers aan.³ Vanuit de zuidwestelijke punt, waar Fort Zeelandia verrijst, begint de kolonisatie. In 1642 wordt het noordelijke deel van het eiland op de Spanjaarden veroverd. De Compagnie ontwikkelt Formosa tot een lucratief wingewest dankzij bloeiende regionale handel, lokale belastingheffing en de verbouw van plantagegewassen, waarvoor grote aantallen arbeidsmigranten van het Chinese vasteland worden aangetrokken.⁴

Rond deze tijd vindt er in China een dynastieke strijd plaats die in 1644 resulteert in het einde van het Ming-hof en het begin van de Mantsjoe-heerschappij (Qing) die tot 1911 zal voortduren. Op veel plaatsen blijven Ming-loyalisten zich tegen de nieuwe heersers verzetten. Eén van hen is Zheng Chenggong (buiten China bekend als “Koxinga”), een kleurrijke handelaar annex zeerover wiens imperium een groot deel van de Chinese zuidoostkust beslaat.⁵ Wanneer de Mantsjoes hem van de Chinese kust dreigen te verdrijven, trekt Koxinga met zijn vloot naar Formosa om daar een nieuwe machtsbasis te vestigen. In 1661 belegeren Koxinga’s troepen Fort Zeelandia, dat zij het jaar erop weten in te nemen. Op 1 februari 1662 tekent Koxinga een verdrag met de Hollanders waarin hun aftocht wordt geregeld.⁶ De Nederlanders verbinden zich vervolgens met de Mantsjoes in een vergeefse gezamenlijke poging Koxinga afbreuk te doen.⁷ Aldus markeert de overgave van Fort Zeelandia het einde van bijna vier decennia VOC-bestuur op Taiwan.

De Nederlandse aanwezigheid drukt zo een belangrijke stempel op de ontwikkeling van Taiwan. Taiwan wordt opgenomen in het handelsnetwerk van de Compagnie en er vindt een intensieve handel plaats met het Chinese vasteland.⁸ Ook schept het koloniale bewind een infrastructuur die een gestage instroom van Chinese landverhuizers uit Fujian mogelijk maakt. Als de Nederlanders op Taiwan arriveren schatten zij de inheemse bevolking op zo’n 70.000 zielen. In 1650 is het aantal Han-Chinezen, onder meer door de introductie van de suikercultures en de rijstteelt onder het Nederlandse bestuur, toegenomen tot 25.000.⁹ Een opvallend aspect daarbij vormen de buitengewoon succesvolle Nederlandse zendingsactiviteiten, waarbij de inheemse bevolkingsgroepen ook leren lezen en schrijven in hun eigen talen.

2. Taiwan onder Chinees keizerlijk bestuur (1684–1895)

In 1684 wordt Taiwan als prefectuur van de provincie Fujian formeel opgenomen in de administratieve organisatie van het Mantsjoe-rijk. Met uitzondering van enkele periodieke tributmissies aan het Chinese keizerlijke hof, waarvan de laatste in 1795 plaatsvindt,¹⁰ staan de betrekkingen tussen Nederland en China gedurende twee eeuwen nagenoeg droog. Hetzelfde geldt voor de banden met Taiwan.

De opkomst van het modern imperialisme in de 19^e eeuw maakt hieraan een einde. Via de zogenaamde Opiumoorlogen dwingen Westerse imperialistische grootmachten het verzwakte Chinese hof tot het sluiten van een reeks “ongelijke verdragen”. China moet zijn havens openstellen voor buitenlandse handel en vergaande bemoeienis op eigen grondgebied dulden. Nederland lift mee op de ontwikkelingen en verschaft zich via het Verdrag van Tianjin van 1863 toegang tot enkele Chinese zeehavens, waaronder twee in Taiwan.¹¹ Ook de overige mogendheden laten hun blik op het eiland vallen, en Franse en Japanse pogingen, in de daaropvolgende jaren, om Taiwan te bezetten worden door de

Qing maar ternauwernood afgewend. In 1885 verhoogt de Qing de administratieve status van Taiwan tot die van provincie in een poging haar grip op het eiland te versterken.

3. Taiwan onder Japans keizerlijk bestuur (1895–1945)

Deze pogingen leveren echter weinig op. Japan, dat na zijn succesvolle modernisering in navolging van de Westerse mogendheden zijn invloed in de regio hoopt te vergroten, brengt de Qing in 1895 een pijnlijke nederlaag toe in een oorlog om invloed over het Koreaanse schiereiland. De oorlog wordt besloten met het Verdrag van Shimonoseki van 17 april 1895, waarbij de soevereiniteit over Taiwan, de Pescadores en het Liaodong-schiereiland op het Chinese vasteland “voorgoed en volledig” aan het Japanse Keizerrijk wordt overgedragen. De Japanse bewindvoerders doen er alles aan Taiwan te ontwikkelen tot een moderne voorbeeldkolonie, wat onder meer tot uiting komt in de aanleg van moderne (spoor)wegen, telegrafienetwerken, scholen en ziekenhuizen.¹² De door de Japanners in gang gezette industriële en commerciële ontwikkelingen leggen een belangrijke basis voor de toekomstige Taiwanese welvaart.¹³ De Nederlandse betrekkingen met Taiwan lopen nu via een consulaat in Taipei (Taihoku) dat formeel geaccrediteerd is bij de Japanse regering.¹⁴

Op het Chinese vasteland vindt intussen een revolutie plaats, geleid door de nationalist Sun Yat-sen, die op 1 januari 1912 resulteert in de stichting van de Republiek China. Na een roerige periode van strijdende facties weet Suns zelfverklaarde opvolger Generalissimo Chiang Kai-shek in 1928 de macht naar zich toe te trekken. In de jaren erna legt hij de basis voor een autoritaire eenpartijstaat, eerst op het Chinese vasteland en later op Taiwan, onder de Nationalistische Partij (*Kuomintang* of KMT). De Tweede Wereldoorlog vormt een belangrijk kantelpunt.¹⁵ Nadat China en Japan opnieuw tegenover elkaar komen te staan, verklaren de geallieerden in 1943 dat de door Japan “gestolen” Chinese gebieden, waaronder Mantsjoerije, Taiwan en de Pescadores, aan de Republiek China moeten worden “teruggegeven”. Dit wordt in 1945 in Potsdam bekrachtigd. Op 25 oktober 1945 overhandigen de Japanse strijdkrachten op Taiwan een instrument van overgave aan de Nationalistische autoriteiten aldaar.¹⁶ De gebeurtenis gaat de boeken in als “retrocessie-dag” en wordt een halve eeuw lang jaarlijks als zodanig herdacht, totdat de Democratische Progressieve Partij (DPP) – de thans regerende partij – na haar allereerste verkiezingswinst in 2000 de feestdag afschaft.¹⁷ Het Nederlandse consulaat te Taipei, dat bij het uitbreken van de oorlog met Japan de deuren sloot, wordt na de oorlog niet meer heropend.

4. De Republiek China op Taiwan (1949–heden)

Vanaf 1946 laait de burgeroorlog tussen Chiangs Nationalisten en Mao Zedongs Communistische Partij (CCP), die tijdens de oorlog met Japan op een laag pitje is gezet, weer in alle hevigheid op. De Communisten krijgen vanaf 1948 steeds meer de overhand in het conflict. Op 1 oktober 1949 roept Mao Zedong in Peking de Volksrepubliek uit. Een gedeelte van het KMT-leger en ongeveer een miljoen Chinese vluchtelingen wijken uit naar Taiwan, waar het nationalistische regime van Chiang Kai-shek de Republiek China voortzet. Vanaf dat moment zijn er twee overheden die allebei pretenderen de enige wettige regering te zijn van héél China – dus inclusief Taiwan.

Al vanaf 1948 bereidt Nederland zich voor op een mogelijke regimeverandering in China. In maart dat jaar maakt de Nederlandse ambassadeur zich vanuit de Chinese hoofdstad sterk voor een spoedige erkenning van het toekomstige regime en voor het aanknopen van informele banden met de Chinese communisten vooruitlopend op formele erkenning.¹⁸ In samenspraak met de Britten, maar aanvankelijk ook de Fransen en de Amerikanen, neemt de Nederlandse regering deze lijn over. Na enige vertraging in verband met de

soevereiniteitsoverdracht van Indonesië erkent Nederland de Centrale Volksregering van de Volksrepubliek China op 27 maart 1950 als de wettige regering van China. Met ingang van dat moment wordt ook de erkenning van de Nationalistische regering op Taiwan ingetrokken en verliest de Chinese ambassade in Den Haag haar officiële status. Het kabinet rechtvaardigt zijn besluit met een verwijzing naar het volkenrecht, op grond waarvan de uitoefening van "effectieve controle" over (het leeuwendeel van) het grondgebied van de staat, en niet de legitimiteit van het controlerende regime, doorslaggevend is. De erkenning zal zelfs de handboeken ingaan als een modelcasus van de naoorlogse Nederlandse diplomatie.¹⁹

De minister van Buitenlandse Zaken noemt daarnaast ook praktische gronden voor de erkenning. Daartoe behoren de Nederlandse belangenbehartiging in China, de handelsvooruitzichten, het onderhouden van een luisterpost en het hebben van een voet tussen de deur in het communistische blok, de internationale positie van de Nederlands-Indonesische Unie (de kersverse statenbond die in 1956 weer zal worden ontbonden), en kansen voor de Nederlandse zending en missie.²⁰ Van dit alles komt echter weinig terecht. Nadat de Verenigde Staten hun afwachtende lijn richting Peking in juli 1949 plotseling staken, stelt Washington zich in de jaren erna vierkant achter Taiwan op. Na de uitbraak van de Koreaanse Oorlog in 1950 en de komst van de Amerikaanse vloot in de regio, wordt Taiwan een onderdeel van de Amerikaanse invloedssfeer, waarbij de Volksrepubliek China achter het "bamboegordijn" gehouden moet worden.²¹ Waar Nederland in september 1950 nog (tevergeefs) stemt voor toelating van de Volksrepubliek tot de Verenigde Naties, steunt het nog geen half jaar later de door Washington ingediende VN-resolutie die communistisch China veroordeelt als agressor in de Koreaoorlog. De banden met Peking verdwijnen ruim twee decennia in de diepvries van de Koude Oorlog.

Pas na het historische bezoek van de Amerikaanse president Nixon aan China in 1972 worden de betrekkingen tussen Nederland en de Volksrepubliek genormaliseerd. In het gezamenlijke communiqué van 16 mei 1972 legt de Nederlandse regering haar één-Chinabeleid onder verwijzing naar de erkenning van 1950 formeel vast.²² Dit maakt na 22 jaar eindelijk de weg vrij voor uitwisseling van ambassadeurs. Al die tijd heeft Nederland alle officiële banden met Taiwan vermeden, ondanks pogingen vanuit Taipei de Nederlandse erkenning ongedaan te maken en daarvoor in Den Haag steun te vinden. Dat laatste lukt ten dele. Een bezoek van zes Tweede Kamerleden aan Taiwan leidt in 1959 tot de oprichting van de Stichting "Nederland-Vrij China".²³ De meest uitgesproken anticommunistische parlementariërs, onder wie Frans Goedhart (PvdA), Cees Berkhouwer (VVD) en Frits van de Wetering (CHU), staan aldus aan de wieg van wat de "Formosa-lobby" ging heten. Deze groep, die regelmatige contacten onderhield met Taiwanese diplomaten en inlichtingenofficieren, deed in de jaren 1960 verschillende pogingen de Nederlandse regering ertoe te bewegen niet Peking maar Taipei te erkennen als het wettige Chinese regime.²⁴

De lobby voor sterkere banden tussen Nederland en Taiwan gaat na normalisering van de betrekkingen met de Volksrepubliek onverminderd door. In 1973 wordt in Den Haag het Sun Yat-sen Center opgericht, een stichting die zich inzet voor de "culturele, sociale en economische betrekkingen" tussen Nederland en de Republiek China.²⁵ Tot de bestuursleden van de stichting behoort grootindustrieel Frits Philips, die van 1961 tot 1971 leiding gaf aan het elektronicaconcern Philips. Het Sun Yat-sen Center richt zich vooral op voorlichtingsactiviteiten en neemt de verspreiding van "Nederland-Vrij China" op zich. In 1979 vormt zich uit het Sun Yat-sen Center het Far East Trade Office. Dit

kantoor richt zich primair op het bevorderen van handel, maar geeft tevens namens de Taiwanese autoriteiten inreispapieren uit aan reizigers naar Taiwan.²⁶ In 1980 besluiten Nederland en Taiwan tot de oprichting van een Nederlandse handelsvertegenwoordiging in Taipei onder auspiciën van het ministerie van Economische Zaken.²⁷ De jaren erna brengen Taiwanese handelsdelegaties regelmatig bezoeken aan Nederland, die voor miljarden guldens orders bij Nederlandse bedrijven plaatsen.²⁸ Hieronder valt ook de controversiële order van twee onderzeeboten in 1980. Wanneer Den Haag besluit een exportvergunning te verlenen, ontstaat er een diplomatieke crisis waarbij Peking de betrekkingen voor enkele jaren op een laag pitje zet.²⁹

In 1984 richtten electronicagigant Philips en chipmachinefabrikant ASM International een nieuw bedrijf op om lithografiesystemen te ontwikkelen voor de groeiende halfgeleidermarkt, dat in 1995 als ASML naar de beurs gaat.³⁰ Op uitnodiging van de Taiwanese overheid neemt Philips in 1987 een belang in een nieuw opgerichte joint venture, genaamd Taiwan Semiconductor Manufacturing Limited (TSMC), die zal uitgroeien tot de grootste chipfabrikant ter wereld.³¹ Terwijl Philips zo de basis legt voor de opkomst en ongekende ontwikkeling van de Taiwanese halfgeleiderindustrie, komen tegelijkertijd ook de wetenschappelijke en culturele betrekkingen tussen Nederland en Taiwan tot bloei. In samenwerking met enkele Taiwanese universiteiten en musea publiceren medewerkers van de Universiteit Leiden tussen 1985 en 2010 een aantal omvangrijke bronnenpublicaties over de Formosaanse inheemse samenlevingen tijdens het VOC-bestuur, die tevens in het Chinees worden vertaald. Deze unieke publicaties hebben in belangrijke mate bijgedragen tot de recente vorming van een eigen historische Taiwanese identiteit.³²

5. De recente ontwikkeling

De afgelopen jaren zijn de banden tussen Nederland en Taiwan op verscheidene fronten verbreed en verdiept. Voorbij zijn de dagen dat betekenisvolle relaties met Taiwan categorisch werden uitgesloten.³³ Niet alleen zijn Nederland en Taiwan belangrijke handels- en investeringspartners van elkaar, met name in de context van de wereldwijde hightech-toeleveringsketens, maar ook vindt er steeds meer kennisuitwisseling en academische samenwerking plaats. In 2015 lopen er meer dan vijftig samenwerkingsovereenkomsten tussen Nederlandse en Taiwanese onderwijsinstellingen voor bevordering van onderzoek en uitwisseling van studenten en docenten.³⁴ Samen met het bedrijfsleven zoeken Nederlandse instellingen naar mogelijkheden op het gebied van innovatie, onder andere op het terrein van waterbeheer, hernieuwbare energie, slimme steden en gezond leven. Een faciliterende rol hierbij speelt het Innovatie Attaché Netwerk (IA-netwerk), dat rapporten publiceert over bijvoorbeeld cybersecurity en kunstmatige intelligentie in Taiwan.³⁵

Ook op het niveau van de volksvertegenwoordiging is er sprake van een hernieuwde belangstelling voor en uitwisseling met Taiwan. De Tweede Kamer nam de afgelopen jaren verschillende moties aan die ten doel hebben de internationale positie van Taiwan te bevorderen. In navolging van de VS en Australië wordt daarbij onder meer ingezet op het versterken van de banden met Taiwan; het steunen van Taiwanese participatie in internationale aangelegenheden en organisaties (zoals Interpol, de Internationale Burgerluchtvaartorganisatie, de Wereldhandelsorganisatie, en de Verenigde Naties); gebruik van diplomatieke middelen om China te weerhouden van acties jegens Taiwan; en het zoeken van draagvlak binnen de EU voor deze beleidsdoelen.³⁶ De moties mogen rekenen op steun vanuit Taipei en protest vanuit Peking.³⁷ De Chinese ambassade in Den Haag veroordeelt ze als een "ernstige schending van het één-Chinapincipe" en

ontoelaatbare inmenging in de interne aangelegenheden van China.³⁸ In algemene zin betreurt Peking de verschuiving van het Nederlandse beleid richting dat van de VS, die in haar ogen een confronterende lijn volgen gericht op indamming en beknutting van China.³⁹

Tegen de achtergrond van de wens de banden met Taiwan verder aan te halen, vinden er over en weer met enige regelmaat parlementaire bezoeken plaats. In 2019 bracht voor het eerst in vijftien jaar een Nederlandse parlementaire delegatie een bezoek aan Taiwan.⁴⁰ De missie onder leiding van Kamerlid Henk Krol (50Plus) kreeg een warm onthaal in Taipei en had daar ontmoetingen met de voorzitter van het Taiwanese parlement, de minister van Buitenlandse Zaken en de premier. In 2021 brengt Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma (D66), die dan al op een sanctielijst staat van Peking, als deelnemer aan een Europese afvaardiging een bezoek aan Taiwan, waar hij een lijn bepleit van meer steun aan Taiwan en sancties tegen Peking.⁴¹ In februari 2023 ontving de Tweede Kamer voor het eerst in de geschiedenis een parlementaire delegatie uit Taiwan. Delegatieleider Chiu Chih-wei spreekt in de Tweede Kamer van een historisch moment in de geschiedenis van de betrekkingen tussen Nederland en Taiwan. Hij bedankte de betreffende Nederlandse Kamerleden voor het indienen van de bovengenoemde resoluties en sprak zijn hoop uit op nog betere betrekkingen met Nederland "op het gebied van landbouw, hightech, economie of zelfs veiligheid".⁴²

Slotbeschouwing

Internationale handel en strijd om regionale invloed lopen als een rode draad door de geschiedenis van Taiwan. Zolang de heerschappij over het Chinese vasteland zwak is, fungeert Taiwan voor de verschillende concurrerende (imperialistische) grootmachten niet alleen als wingewest, maar tevens als een uitvalsbasis – en soms strijdtoneel – voor het verkrijgen van toegang tot het Chinese vasteland en het daarop doen gelden van economische of politieke aanspraken. Gedurende de 17^e eeuw geldt dit achtereenvolgens voor de Portugezen, de Spanjaarden en de VOC. Tussen eind 19^e en midden 20^e eeuw is de beurt vervolgens aan Japan. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, tot slot, nemen de Nationalisten van Chiang Kai-shek het stokje over.

Zodra China echter geleidelijk sterker komt te staan, en de hoop van Chiang Kai-shek en zijn opvolgers op een terugkeer naar het vasteland vervliegt, wordt de heerschappij over Taiwan zélf in toenemende mate de inzet van een machtsstrijd. Na de democratisering van Taiwan uit deze strijd zich met name in politieke rivaliteit tussen de KMT en de DPP, die in 1986 wordt opgericht en in 2000 voor het eerst de macht naar zich toe weet te trekken. Na die eerste verkiezingswinst, maar vooral tijdens de huidige DPP-regering (2016–heden), laaien bovendien de spanningen tussen Taipei en Peking steeds meer op. Daarbij komt een nieuwe (of hernieuwde) geopolitieke dimensie: de oplopende rivaliteit tussen China en de VS en haar bondgenoten. De geschiedenis van Taiwan kan zo niet los worden gezien van de geschiedenis van China en de betrekkingen met China.

In beide bovengenoemde fasen speelt Nederland een rol van belang. In de vroege fase legt het de fundamenten niet alleen voor de economische ontwikkeling en handelspositie van het eiland, maar ook voor een grootschalige immigratie van Han-Chinezen naar Taiwan en de ontwikkeling van de inheemse Taiwanese bevolking. Nazaten van deze vroege Han-immigranten en van de inheemse bevolkingsgroepen krijgen in het midden van de 20^e eeuw te maken met de repressieve heerschappij van de KMT, nadat een

nieuw cohort Han-Chinezen onder Chiang Kai-shek de oversteek naar Taiwan maakt. Daarmee wordt de historische basis gelegd voor de voortdurende rivaliteit tussen de KMT en de DPP. In de huidige tijd is Nederland niet alleen opnieuw een uiterst belangrijke handelspartner van Taiwan, maar is de Nederlandse impact op cultureel-wetenschappelijk gebied minstens zo belangrijk, doordat Nederland de geschiedenis van de inheemse Taiwanese bevolking en de Han-immigratie in kaart brengt. Aldus heeft Nederland in verschillende perioden bijgedragen aan de ontwikkeling van het moderne Taiwan en de hedendaagse Taiwanese identiteit.

¹ Vincent K.L. Chang, Daan Kingma en Frank Pieke, "Het één-Chinabeleid en Taiwan" wetenschappelijke factsheet voor [Parlement en Wetenschap](#), 8 mei 2023. De auteurs danken Prof. Frank Pieke voor het meelesen en commentariëren van (een eerdere versie van) de huidige factsheet.

² Leonard Blussé, [Tribuut aan China: vier eeuwen Nederlands-Chinese betrekkingen](#) (Amsterdam: Otto Cramwinckel, 1989), pp. 41–46.

³ Tonio Andrade, [How Taiwan became Chinese: Dutch, Spanish, and Han colonization in the seventeenth century](#), hoofdstuk 1.

⁴ Blussé, [Tribuut aan China](#), p. 58.

⁵ Tonio Andrade, [Lost colony: the untold story of China's first great victory over the West](#) (Princeton: Princeton University Press, 2011).

⁶ Andrade, [How Taiwan became Chinese](#), p. 340.

⁷ Leonard Blussé en Floris-Jan van Luyn, [China en de Nederlanders: Geschiedenis Van De Nederlands-Chinese Betrekkingen 1600-2008](#) (Zutphen: Walburg Pers, 2008), p. 84.

⁸ Ji-Ping Lin, ["Tradition and progress: Taiwan's evolving migration reality"](#), website Migration Policy Institute, 24 januari 2012.

⁹ Ronald G. Knapp, ["Chinese frontier settlement in Taiwan"](#), *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 66, no. 1 (1976), p. 44; Andrew D. Morris, ["Taiwan's history: an introduction"](#), in Jordan et al., *The minor arts of daily life: popular culture in Taiwan* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2004), p. 8.

¹⁰ Tonio Andrade, [Het laatste gezantschap: De Nederlandse missie van 1795 en de westerse betrekkingen met China](#) (Amsterdam: Querido, 2021).

¹¹ Leonard Blussé, "Van Compagniesloge naar legatiekwartier: de Nederlandse vertegenwoordiging in het keizerrijk China tot 1912", in R.E. van Ditzhuyzen et al., *Tweehonderd jaar Ministerie van Buitenlandse Zaken* (Den Haag: Sdu, 1998), pp. 166–188. Voor de tekst het Nederlands-Chinese "ongelijke" verdrag, zie *Tractaat van Vriendschap en Handel tussen Nederland en China*, 6 oktober 1863, [Staatsblad 1866, nr. 119](#).

¹² Morris, ["Taiwan's history"](#), p. 14. Zie ook Ping-hui Liao en David Der-wei Wang, [Taiwan under Japanese colonial rule, 1895–1945: history, culture, memory](#) (New York: Columbia University Press, 2006); J. Bruce Jacobs, ["Whither Taiwanization? The Colonization, Democratization and Taiwanization of Taiwan"](#), *Japanese Journal of Political Science*, vol. 14, no. 4 (2013), pp. 567–586.

¹³ Morris, ["Taiwan's history"](#), p. 4.

¹⁴ Vincent K.L. Chang, [Forgotten diplomacy: the modern remaking of Dutch–Chinese relations, 1927–1950](#) (Leiden: Brill, 2019), p. 340.

¹⁵ Zie ook Leonard Gordon, ["American planning for Taiwan, 1942–1945"](#), *Pacific Historical Review*, vol. 37, no. 2 (1968), pp. 201–28.

¹⁶ Tzu-wen Lee, ["The international legal status of the Republic of China on Taiwan"](#), *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, Vol. 1, No. 2 (1996–97), p. 226.

¹⁷ Lawrence Chung, ["Taipei govt downplays Retrocession Day"](#), *The Straits Times*, 26 oktober 2000.

¹⁸ Chang, [Forgotten diplomacy](#), p. 378.

¹⁹ Chang, [Forgotten diplomacy](#), p. 426; P.J. Kuyper, "Recognition: Netherlands theory and state practice" in H.F. van Panhuys et al., [International law in the Netherlands](#), vol. 1 (Alphen aan den Rijn: Sijthoff en Noordhoff, 1978), p. 380.

²⁰ Chang, [Forgotten Diplomacy](#), pp. 401–402.

²¹ Edward Friedman, ["China's changing Taiwan policy"](#), *American Journal of Chinese Studies*, Vol. 14, No. 2 (2007), p. 121.

²² Staatscourant 1972, no. 94.

²³ ["Voorzitter van 'Vrij China': Reis van Nixon naar Peking verantwoord"](#), *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 11 september 1971, p. 3.

²⁴ Simeon F. Vonk, ["How Willem van Lennep became Liu Yuan-tao and served the Republic of China: A microhistorical biography"](#), MA-scriptie (Leiden, 2019), p. 7.

²⁵ ["Sun Yat-sen Center werkt voor Taiwan"](#), *Nederlands Dagblad*, 6 oktober 1973, p. 3.

²⁶ ["Tóch consulaire activiteiten in Nederland? Duister kantoor levert visa voor Taiwan"](#), *Het Vrije Volk*, 30 januari 1981, p. 6.

²⁷ ["Handelscontract met Taiwan"](#), *Algemeen Dagblad*, 17 oktober 1980, p. 15.

- ²⁸ "[Taiwan wordt gul](#)", *Algemeen Dagblad*, 28 september 1981, p. 1; "[Voor 170 miljoen orders uit Taiwan](#)", *Parool*, 20 april 1981, p. 9.
- ²⁹ Zie hiervoor onze andere factsheet, "Het één-Chinabeleid en Taiwan", onderdeel 4.
- ³⁰ "[History: Over 30 years of ingenuity and perseverance](#)", website ASML.
- ³¹ Daniel Nenni, "[A brief history of TSMC](#)", SemiWiki, 8 februari 2012.
- ³² Leonard Blussé, Ts'ao Yungho, et al., *De dagregisters van het kasteel Zeelandia, Taiwan 1629-1662* (Den Haag: RGP 1986-1997, 4 delen); Leonard Blussé en Natalie Everts, *The Formosan encounter: Notes on Formosa's aboriginal society* (Taipei: Shung Ye Museum of Formosan Aborigines 1999-2010, 4 delen).
- ³³ Zie [antwoord](#) van de Minister van Buitenlandse Zaken op Kamervragen over het onderhouden van goede relaties met Taiwan, 10 maart 1972.
- ³⁴ Taiwanese ministerie van Buitenlandse Zaken, "[Diplomatiek jaarboek van de Republiek China](#)", 2015, p. 195.
- ³⁵ "[Artificial Intelligence: an overview of policies and developments in Taiwan](#)", RVO, maart 2020; "[Netherlands cyber security roadmap towards Taiwan](#)", RVO, februari 2022.
- ³⁶ Zie hiervoor: [Kamerstuk 35 207, nr. 25](#) (motie Bisschop/Van Helvert, 8 oktober 2019); [Kamerstuk 35 207, nr. 46](#) (motie De Roon, 24 november 2021); [Kamerstuk 35 925, nr. 45](#) (motie Van der Staaij/Mulder, 18 november 2021); [Kamerstuk 36 200 V, nr. 33](#) (motie Sjoerdsma/Van der Staaij, 24 november 2021); en [Kamerstuk 36 200 V, nr. 52](#) (motie Van Haga, 24 november 2022).
- ³⁷ Naomi Hellman, "[Dutch parliament passes two motions backing Taiwan](#)", *Radio Taiwan International*, 1 december 2022; "[Chinese embassy condemns Dutch motion for grossly violating the one-China principle, deliberately supporting 'Taiwan independence' forces](#)", *Global Times*, 25 november 2021.
- ³⁸ "[Remarks of the spokesperson of the Chinese embassy in the Netherlands on Taiwan-related motions proposed by the Dutch parliamentarians](#)", website Chinese ambassade te Den Haag, 25 november 2021.
- ³⁹ "[Transcription of ambassador Tan Jian's interview with Financieele Dagblad](#)", website Chinese ambassade te Den Haag, 28 maart 2023.
- ⁴⁰ René Cuperus, "[Taiwan: tussen China en de VS](#)", *Clingendael Spectator*, 13 november 2019.
- ⁴¹ "[Sjoerdsma \(D66\): strenge sancties China moeten invasie Taiwan voorkomen](#)", NOS, 3 november 2022.
- ⁴² [Kamerstuk 36 200 V, nr. 76](#).

Disclaimer: De Jonge Akademie, KNAW, NFU, NWO, TNO en UNL bemiddelen tussen parlementaire kennisvraag en wetenschappelijk kennisaanbod. De informatie in het kader van Parlement en Wetenschap is afkomstig van vooraanstaande wetenschappers, maar niet onderworpen aan peer review en niet door de wetenschapsorganisaties geverifieerd.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

KNAW

de jonge akademie

Universiteiten
van Nederland

TNO

NEDERLANDSE FEDERATIE VAN
UNIVERSITAIR MEDISCHE CENTRA